

Gramatické formalismy pro ZPJ II

Aleš Horák

E-mail: hales@fi.muni.cz
http://nlp.fi.muni.cz/poc_lingv/

Obsah:

- ▶ HPSG – Head-driven Phrase Structure Grammar
- ▶ Metagramatika systému synt

HPSG – Head-driven Phrase Structure Grammar

- ▶ HPSG, Head-driven Phrase Structure Grammar – Pollard & Sag, 1994
- ▶ navazuje na Gazdar, Generalized Phrase Structure Grammar, 1985
- ▶ lexikalizovaná teorie generativní gramatiky přirozeného jazyka
- ▶ *neterminály* CFG jsou nahrazeny příznakovými strukturami
- ▶ založená na omezeních (constraints)
- ▶ modeluje jazyk pomocí deklarativních omezení typovaných struktur. Pro využití omezení se používá unifikace mezi příznakovými strukturami.
- ▶ příznaky jsou propojeny pomocí strukturního sdílení, tedy předáváním proměnných mezi podstrukturami dané struktury
- ▶ HPSG je nederivační, na rozdíl od jiných formalismů, kde jsou různé úrovně syntaktické struktury sekvenčně odvozovány pomocí transformačních operací

HPSG – Head-driven Phrase Structure Grammar – pokrač.

- ▶ gramatika je v HPSG modelována pomocí uspořádaných příznakových struktur, které korespondují s typy výrazů přirozeného jazyka a jejich částmi
- ▶ cílem teorie je detailní specifikace, které příznakové struktury jsou přípustné
- ▶ příznakové struktury definují omezení hodnoty příznaků mohou být jednoho ze čtyř typů
 - atomy
 - příznakové struktury
 - množiny příznakových struktur ($\{\dots\}$)
 - nebo seznamy příznakových struktur ($<\dots>$)

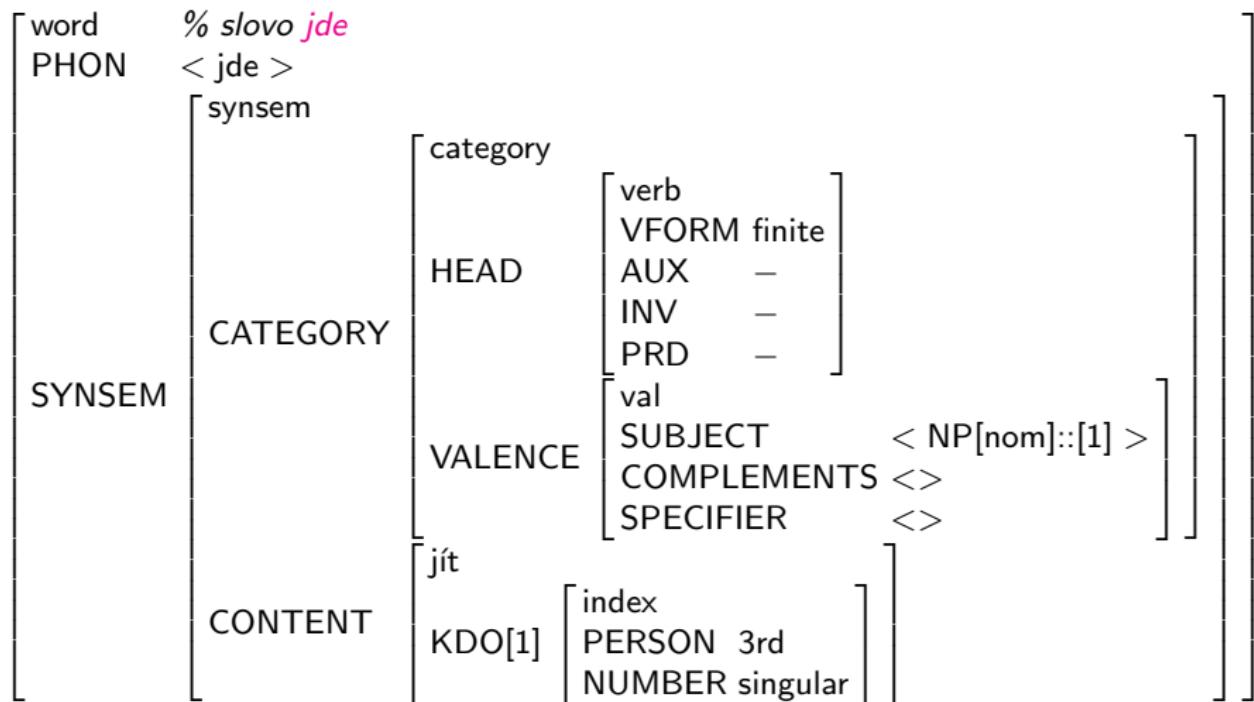
HPSG – lexikální hlava

- ▶ slova (lexikální položky) obsahují hodně informací – podle psycholinguistiky se podobá zpracování v lidském mozku
- ▶ lexikální hlava – základní prvek frázové struktury HPSG
lexikální hlava = jedno slovo, jehož položka specifikuje informace, které určují základní gramatické vlastnosti fráze, kterou hlava zastupuje
gramatické vlastnosti zahrnují:
 - morfologické informace (part-of-speech, POS)
N zastupuje NP, VP zastupuje S, V zastupuje VP
 - relace závislosti (např. valenční rámec slovesa)
- ▶ lexikální hlava obsahuje také klíčové sémantické informace, které sdílí se zastupovanou frází

HPSG – struktury

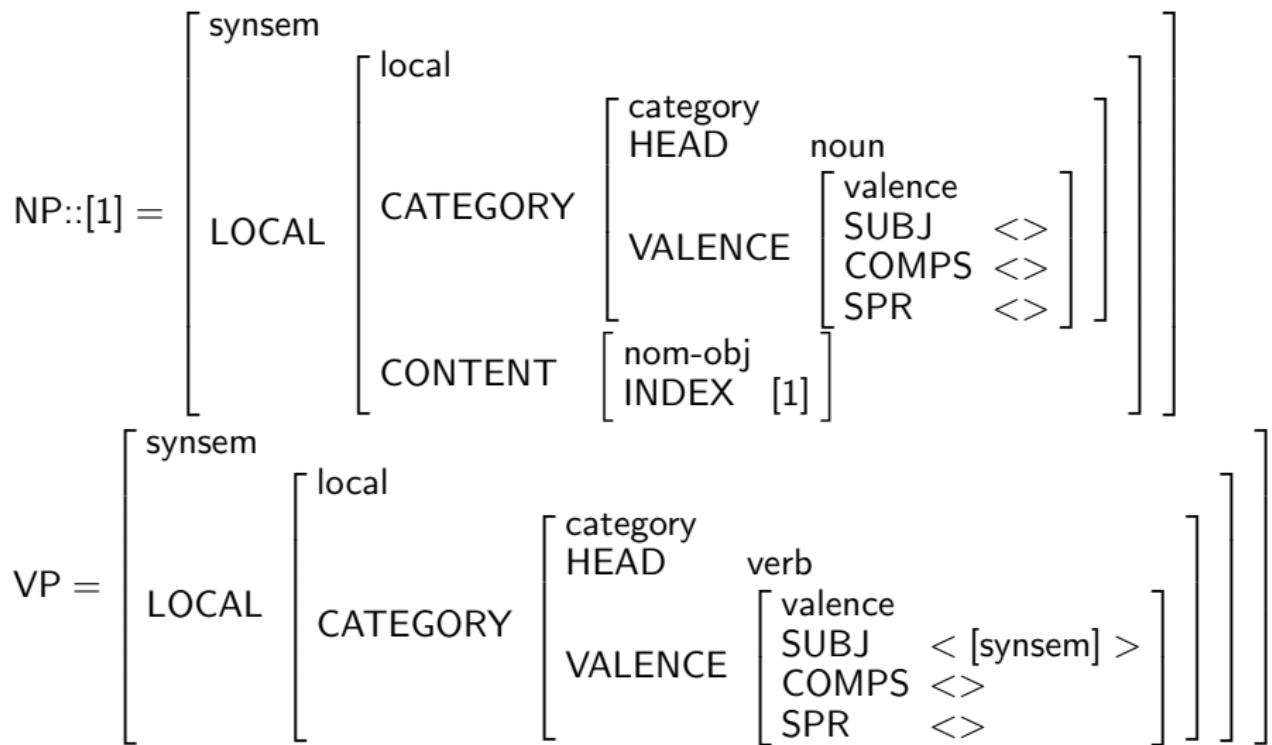
HPSG struktury jsou **typované příznakové struktury**

zapisují se pomocí AVM – **příznaky** velkými písmeny, **typy** malými

HPSG – syntaktické kategorie

symboly **syntaktických kategorií** – zkratky určitých příznakových popisů:

HPSG – lexikální položky

velké množství akcí je v **lexikonu**:

JÍT	CATEGORY	HEAD	verb
	VALENCE	[SUBJ < NP::[1] >	
	CONTENT	COMPS <>	

DÁT	CATEGORY	HEAD	verb
	VALENCE	[SUBJ < NP::[1] >	
	CONTENT	COMPS < NP::[2],NP::[3] >	

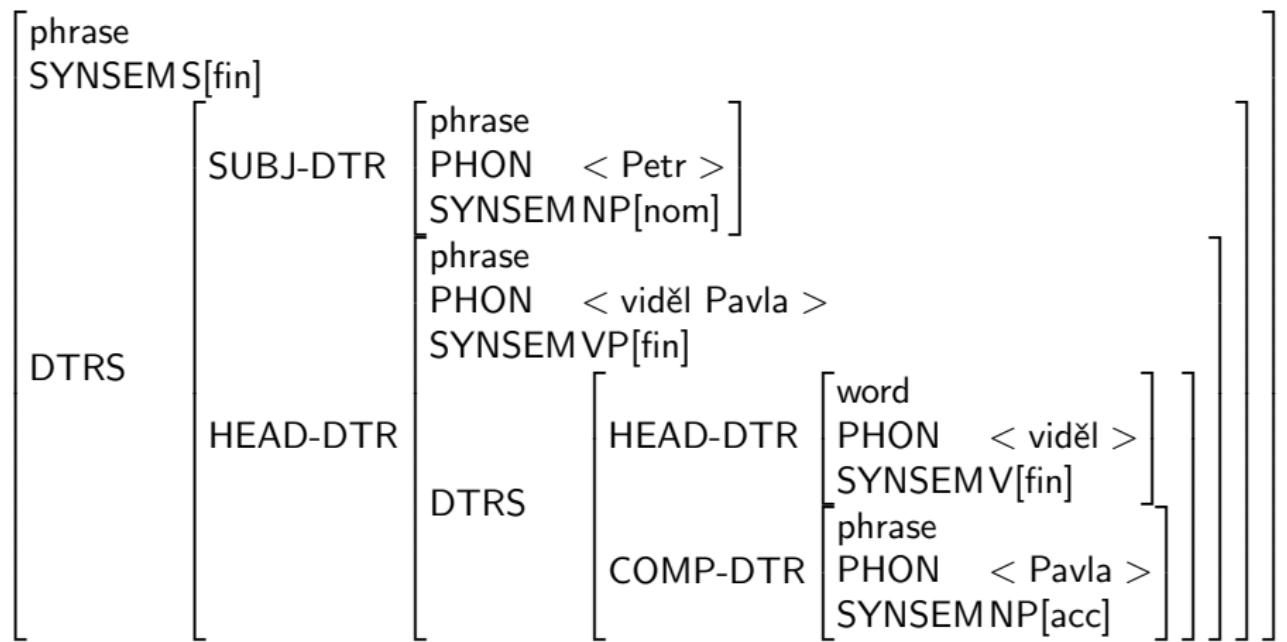
DÁT	CATEGORY	HEAD	verb
	VALENCE	[SUBJ < NP::[1] >	
	CONTENT	COMPS < NP::[2],NP::[3] >	

DÁT	CATEGORY	dát	
	CONTENT	KDO [1]	
		CO [2]	

DÁT	CATEGORY	KOMU	
	CONTENT	[3]	

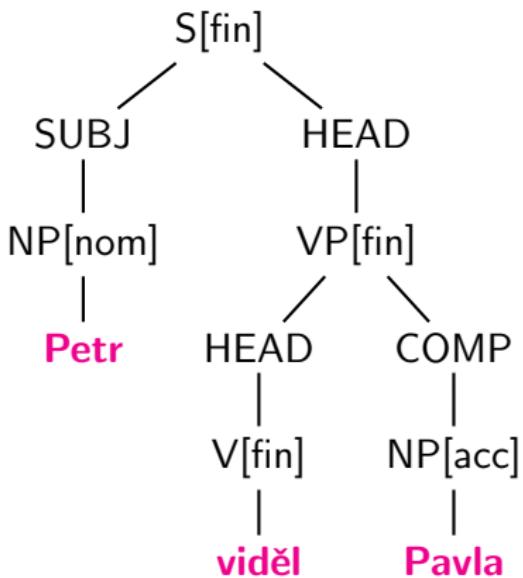
HPSG – fráze

reprezentace **frází** – v HPSG obdoba reprezentace **slov**
 navíc příznak **DAUGHTERS** – struktura členů fráze

HPSG – fráze – pokrač.

pro snazší čtení popisů frází používáme **stromový zápis**:

ve skutečnosti se ovšem jedná o **příznakovou strukturu**, ne strom!

HPSG – dobře utvořené příznakové struktury

dobře utvořené příznakové struktury musí splňovat **omezení daná gramatikou**

příznaková struktura je **dobře utvořená** \Leftrightarrow :

- ▶ každý uzel splňuje **omezení geometrie příznaku**
- ▶ každá uzel vstupního slova splňuje **omezení některé lexikální položky**
- ▶ každý frázový uzel splňuje **frázová omezení** – *omezení přímé dominance* (immediate dominance, viz dále), *omezení hlavových příznaků* (head feature), *valenční omezení*, ...

omezení geometrie příznaku specifikují:

- ▶ s jakými **typy** se pracuje
- ▶ jaká je použitá **typová hierarchie** – který typ je podtypem jiného typu
- ▶ pro každý typ – jaké příznaky přísluší tomuto typu
- ▶ pro každý typ a každý příznak – jakých typů mohou být hodnoty tohoto příznaku

HPSG – deklarace typu

pro popis omezení geometrie příznaku se používají **typové deklarace**:

category: [HEAD: head, VALENCE: valence]

head # příznaková struktura složená z příznakových struktur

noun: [CASE: case]

verb: [VFORM: vform, AUX: boolean, INV: boolean]

prep: [PFORM: pform]

...

vform # jednoduchý příznak, forma slovesa – možné hodnoty:

fin # určitý tvar slovesa

inf # neurčitý tvar slovesa – infinitive

...

case # jednoduchý příznak, gramatický pád

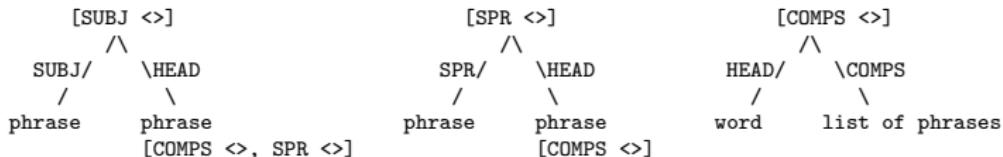
nom # 1. pád, nominativ

acc # 4. pád, akuzativ

...

HPSG – dobře utvořená slova a fráze

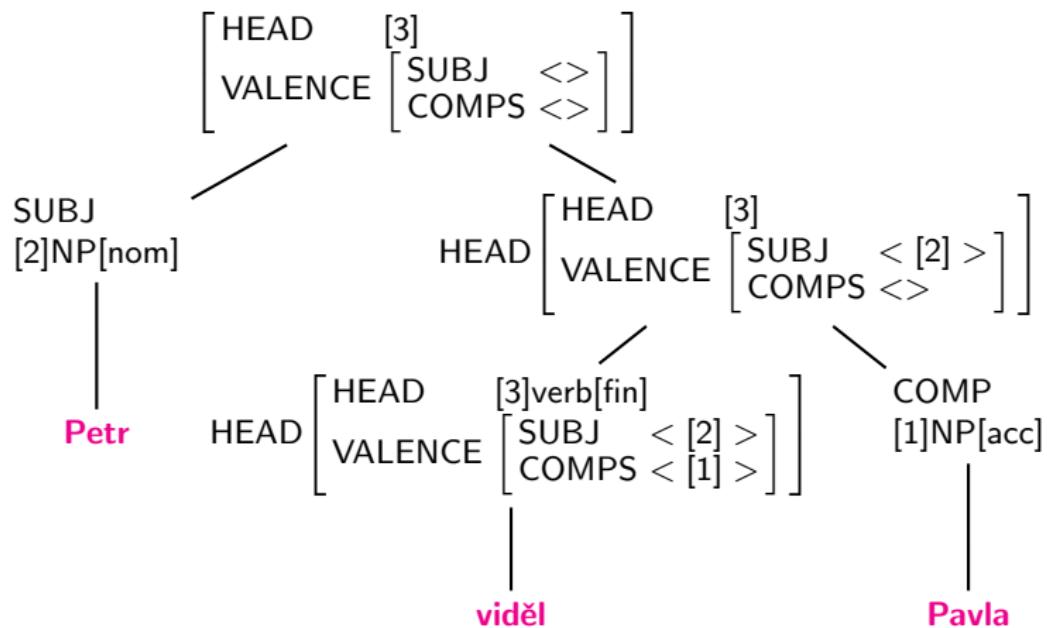
- ▶ každé vstupní **slovo** musí splňovat některou **lexikální položku**
- ▶ **fráze** musí splňovat **frázová omezení** (**constraints**):
 - **omezení přímé dominance** – každá fráze musí odpovídat jednomu ze schémat – schéma *head-subject*, schéma *head-specifier*, schéma *head-complement*, ...

- **omezení hlavových příznaků** – pro každou frázi, která má hlavu, musí být hlavové příznaky fráze shodné s hlavovými příznaky potomka, který je hlavou
- **valenční omezení** – pro každý z valenčních příznaků (SUBJECT, COMPLEMENTS, ...) – hodnota příznaku na hlavové frázi musí odpovídat hodnotě na potomku, který je hlavou, míinus ty příznaky, které jsou splněny některým z nehlavových potomků

HPSG – dobře utvořené příznakové struktury

omezení ve větě '**Petr viděl Pavla.**':

DEMO: **GG** – HPSG pro němčinu, DFKI Language Technology Lab, Saarbrücken
<http://hpsg.fu-berlin.de/~stefan/Babel/Interaktiv/beispiel.html>

Metagramatika systému synt

3 formy (meta)gramatiky: ▶ [ukázka](#)

▶ metagramatika (G1)

- ▶ pravidla s kombinatorickými konstrukty + globální omezení pořadí
- ▶ akce (= gramatické testy + kontextové akce)
- ▶ česká lingvistická tradice – závislostní struktury, kontrola shody, pravidla pro pořadí slov, ...

▶ generovaná gramatika (G2)

- ▶ bezkontextová pravidla
- ▶ akce

▶ expandovaná gramatika (G3)

- ▶ jen bezkontextová pravidla

G1 - metagrammar

```

vol_list -> VOL
/* muset a chtit */
%list_coord voi_list
/* muset */
voi_list -> VOI

/* budu muset a budu chtit */
%list_coord vbuvoi_list
/* budu muset */
vbuvoi_list --> order(VBU, voi_list)

/* musel jsem a chtel jsem */
%list_coord volvbk12_list
/* musel jsem */
vovbk12_list --> order(vol_list, VB12)

/* musel bych a chtel bych */
%list_coord volvbk_list
/* musel bych */
vovbk_list --> order(vol_list, VBK)

%list_coord_case prep
/* bez */
prep -> PREP
  propagate_case($1)

pn -> prep nnp
  agree_case_and_propagate($1, $2)
  depends($1, $2)
  add_prep_ngroup($2)
  rule_schema($0, "lwt([awt(#1), try(#2)])")

%list_coord pp
/* z mesta */
pp -> pn
/* castecne i z mesta */
pp -> part pn
  head($2)
#/* z mesta nez z vesnice */
#pp -> pn NEZ pn
#  depends($2, $1)
#  depends($2, $3)

```

Rules: 1 / 345

G2

```

volvbk_list -> volvbk_listnl conjgconj v
  depends($2, $1, $3)
  head($2)
vovbk_list -> volvbk_listnl

/* musel bych */
vovbk_listnl -> vol_list intr VB12
vovbk_listnl -> VB12 intr vol_list
vovbk_list -> volvbk_listnl conjgconj v
vovbk_list -> volvbk_listnl
vovbk_listnl -> vol_list intr VBK
vovbk_listnl -> VBK intr vol_list
prep -> prepnl conjgconj prep
depends($2, $1, $3)
head($2)
agree_case_and_propagate($1, $3)
prep -> prepnl
  propagate_case($1)

/* bez */
prepnl -> PREP
  propagate_case($1)

pn -> prep nnp
  agree_case_and_propagate($1, $2)
  depends($1, $2)
  add_prep_ngroup($2)
  rule_schema($0, "lwt([awt(#1), try(#2)])")

pp -> ppnl conjgconj pp
  depends($2, $1, $3)
  head($2)
pp -> ppnl

/* z mesta */
ppnl -> pn
/* castecne i z mesta */
ppnl -> part pn
  head($2)

/* on ten (Petr je pekny ...) */
first_pron_group -> ON first_pron
  agree_case_number_gender_and_propagate
    head($2)
    head($1)
/* ten (Petr je pekny ...) */

```

Rules: 2 / 3102

G3

```

volvbk12_list -> volvbk12_listnl
volvbk12_listnl -> vol_list intr WB12
volvbk12_listnl -> WB12 intr vol_list
vovbk_list -> volvbk_listnl conjgconj v
vovbk_list -> volvbk_listnl
vovbk_listnl -> vol_list intr VBK
vovbk_listnl -> VBK intr vol_list
prep1 -> prepnl1 conjgconj prep1
prep2 -> prepnl2 conjgconj prep2
prep3 -> prepnl3 conjgconj prep3
prep4 -> prepnl4 conjgconj prep4
prep5 -> prepnl5 conjgconj prep5
prep6 -> prepnl6 conjgconj prep6
prep7 -> prepnl7 conjgconj prep7
prep1 -> prepnl1
prep2 -> prepnl2
prep3 -> prepnl3
prep4 -> prepnl4
prep5 -> prepnl5
prep6 -> prepnl6
prep7 -> prepnl7
prepnl1 -> PREP1
prepnl2 -> PREP2
prepnl3 -> PREP3
prepnl4 -> PREP4
prepnl5 -> PREP5
prepnl6 -> PREP6
prepnl7 -> PREP7
PREP1 -> PREP1SM
PREP1 -> PREP1SI
PREP1 -> PREP1SF
PREP1 -> PREP1SN
PREP1 -> PREP1PM
PREP1 -> PREP1PI
PREP1 -> PREP1PF
PREP1 -> PREP1PN
PREP2 -> PREP2SM
PREP2 -> PREP2SI
PREP2 -> PREP2SF
PREP2 -> PREP2SN
PREP2 -> PREP2PM
PREP2 -> PREP2PI
PREP2 -> PREP2PF
PREP2 -> PREP2PN

```

Rules: 14 / 11556

File: /mnt/scsi-5/nlp/projekty/grammar_workbench/synt/synt/grammars/synt.g1

Close Clicked Line: 763

◀ Zpět

Metagramatika – kombinatorické konstrukty

kombinatorické konstrukty se používají pro generování variant pořadí daným terminálů a neterminálů

hlavní kombinatorické konstrukty:

- ▶ **order()** generuje všechny možné permutace zadaných komponent
- ▶ **first()** argument musí být na prvním místě
- ▶ **rhs()** doplní všechny pravé strany svého argumentu

```
/* budu se ptát */
clause ==> order(VBU,R,VRI)
```

```
/* který ... */
relclause ==> first(relprongr) rhs(clause)
```

Metagramatika – typy pravidel

- ▶ -> normální CF pravidlo
- ▶ --> vložit **intersegment** mezi každé dva prvky
- ▶ ==> + kontrola správného pořadí příklonek
- ▶ ===> intersegmenty na začátku a konci RHS, spojky, ...

```

ss -> conj clause
/* budu muset číst */
futmod --> VBU VOI VI
/* byl bych býval */
cpredcondgr ==> VBL VBK VBLL
/* musím se ptát */
clause ===> VO R VRI

```

clause pravidla se zadávají pomocí pravidlových vzorů

Metagramatika – globální omezení pořadí

globální omezení pořadí zakazuje některé kombinace pořadí preterminálů

%enclitic – které preterminály jsou brány jako příklonky

%order – zajišťuje dodržení precedenze zadaných preterminálů

/* jsem, bych, se */

%enclitic = (VB12, VBK, R)

/* byl — četl, ptal, musel */

%order VBL = {VL, VRL, VOL}

Metagramatika – generativní konstrukty

skupina výrazů **%list_*** – produkují nová pravidla pro seznamy
(s oddělovači/bez oddělovačů, s různými testy na shody, ...)

/* (nesmím) zapomenout udelat - to forget to do */

%list_nocoord vi_list

vi_list -> VI

%list_coord_case np

%list_coord_case_number_gender left_modif

/* krasny velky pes a mala kocka - beautiful dog and small cat */

np -> left_modif np

koncovky ***_case**, ***_number_gender** and ***_case_number_gender** určují typ shody

Metagramatika – pravidlové vzory

pravidla pro slovesné skupiny – cca 40% všech pravidel metagramatiky

pravidlové vzory %group – definují časté skupiny konstrukcí v pravidlech

```
%group verbP={  
    V:      verb_rule_schema($@,"(#1)")  
            groupflag($1,"head"),  
    VR R: verb_rule_schema($@,"(#1 #2)")  
            groupflag($1,"head"),  
}  
  
%template clause =====> order(RHS)  
  
/* ctu/ptam se - I am reading/I am asking */  
clause %> group(verbP) vi_list  
    verb_rule_schema($@,#2")  
    depends(getgroupflag($1,"head") , $2)
```

Metagramatika – pravidlové vzory – pokrač.

- ▶ předchozí příklad – skupina **verbP** = dvě skupiny preterminálů (**V** a **VR R**) s příslušnými akcemi
- ▶ při použití v **clause** vytvoří postupně dvě různé pravé strany
- ▶ **(get)groupflag** – odkaz na prvek uvnitř %group
- ▶ **vzor celého pravidla** – speciální pravidlová šipka **%> %template** definuje vzor každého pravidla s **%>**

Metagramatika – úrovně pravidel

- ▶ používá se pro **ohodnocení** výstupních stromů pro jejich **třídění**
- ▶ doplněk trénování na **stromových korpusech** (6.000 vět)
- ▶ zadané **lingvistou** – specialistou na vývoj gramatiky
- ▶ **základní úroveň** – **0**, **vyšší úrovně** – méně frekventované fenomeny
- ▶ pravidla vyšších úrovní mohou být v průběhu analýzy **zapnuté/vypnuty**

```
3:np -> adj_group  
propagate_case_number_gender($1)
```

Gramatika G2 – kontextové akce

- ▶ gramatické testy na shody – pád, rod, číslo
- ▶ testy na zanoření vedlejších vět – test_comma
- ▶ akce pro specifikaci závislostních hran
- ▶ akce typové kontroly logických konstrukcí

```
np -> adj_group np
    rule_schema($@, "lwtx(awtx(#1) and awtx(#2))")
    rule_schema($@, "lwtx([[awt(#1),#2],x]))")
```

rule_schema – schéma pro tvorbu logické konstrukce ze subkonstrukcí
projdou jenom kombinace, které typově vyhovují danému schématu

Expandovaná gramatika G3

- ▶ překlad testů na shody do CF pravidel
- ▶ v češtině – 7 gramatických pádů, dvě čísla a 4 rody → 56 možných variant pro plnou shodu mezi dvěma prvky

počty pravidel

metagramatika G1	253
gramatika G2	3091
expandovaná gramatika G3	11530

Výstupy syntaktické analýzy

synt nabízí více možností zpracování výsledných struktur:

- ▶ **syntaktické stromy** (varianty: technická/lingvistická, uspořádané/neuspořádané) [► ukázka](#)
- ▶ struktura **chart** – komprimovaný *les* všech stromů [► ukázka](#)
- ▶ **závislostní graf** – graf všech závislostí vytvořených akcemi [► ukázka](#)
- ▶ seznamy **frází** v dané větě, získané přímo ze struktury *chart* [► ukázka](#)
- ▶ částečné **zjednoznačnění morfologických značek** na vstupu [► ukázka](#)

manuál ke **GDW** – Grammar Development Workbench

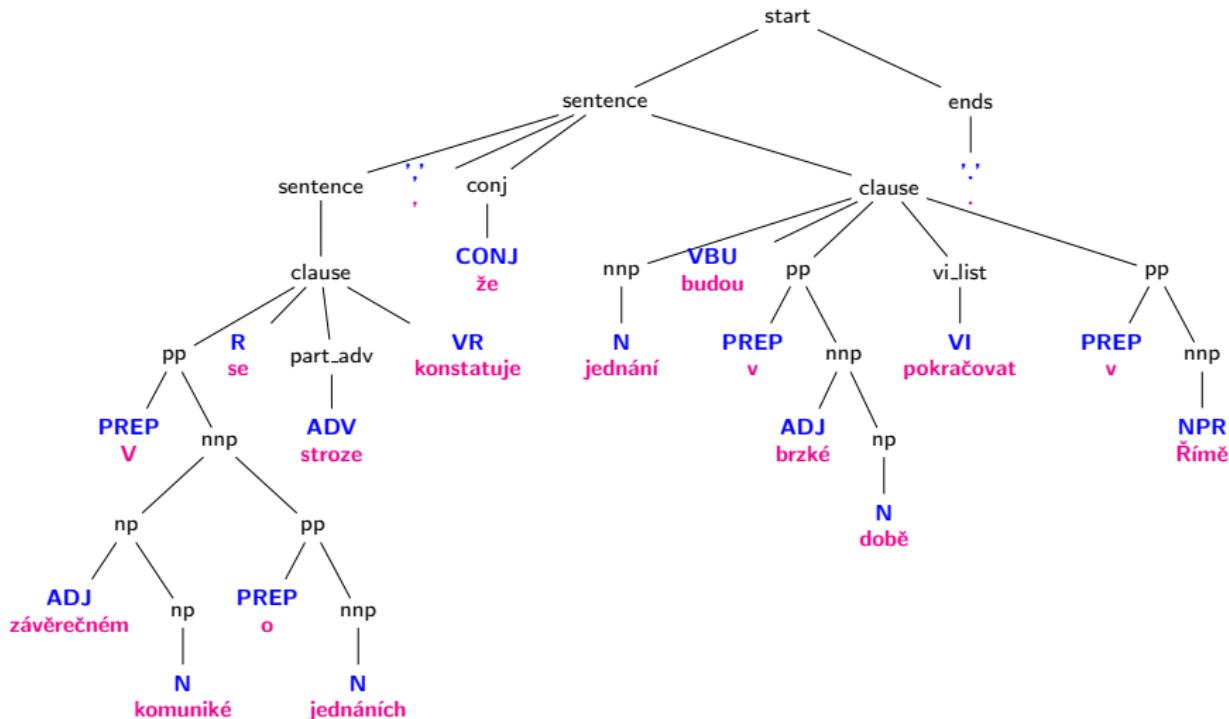
http://nlp.fi.muni.cz/projekty/grammar_workbench/manual/

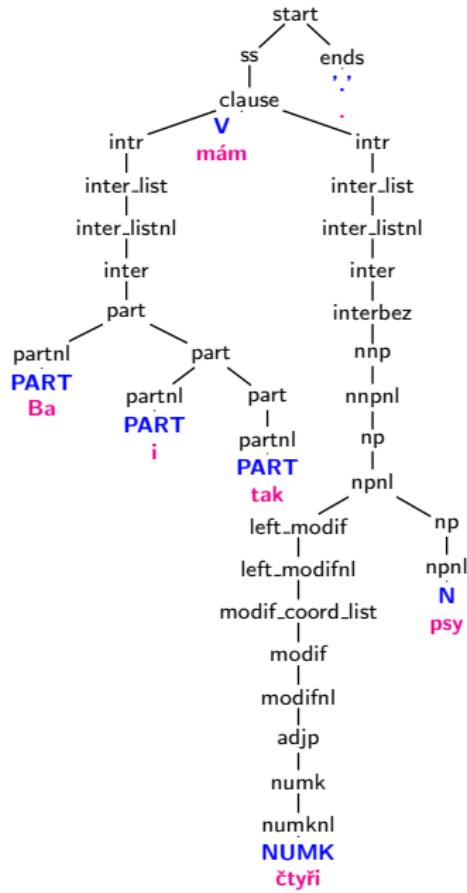
DEMO: **wwwsynt** – webové rozhraní k syntu

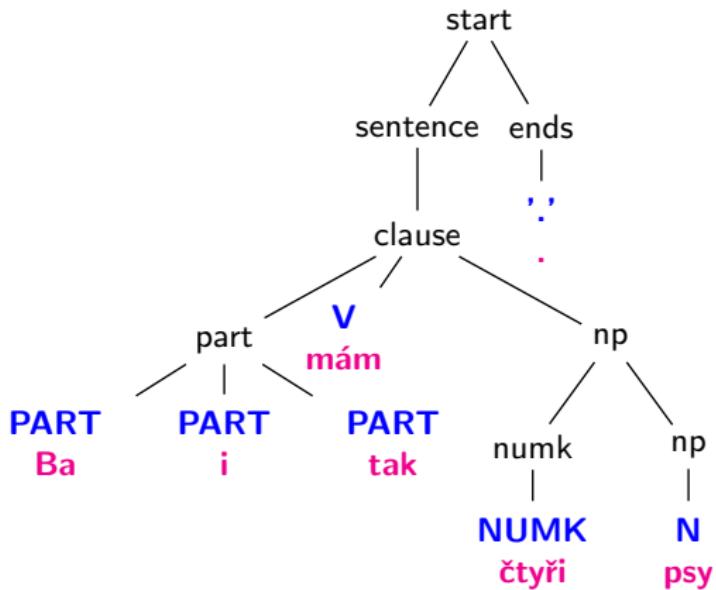
<http://nlp.fi.muni.cz/projekty/wwwsynt/>

[► přeskočit příklady](#)

V závěrečném komuniké o jednáních se stroze konstatauje, že jednání budou v brzké době pokračovat v Římě.

◀ Zpět

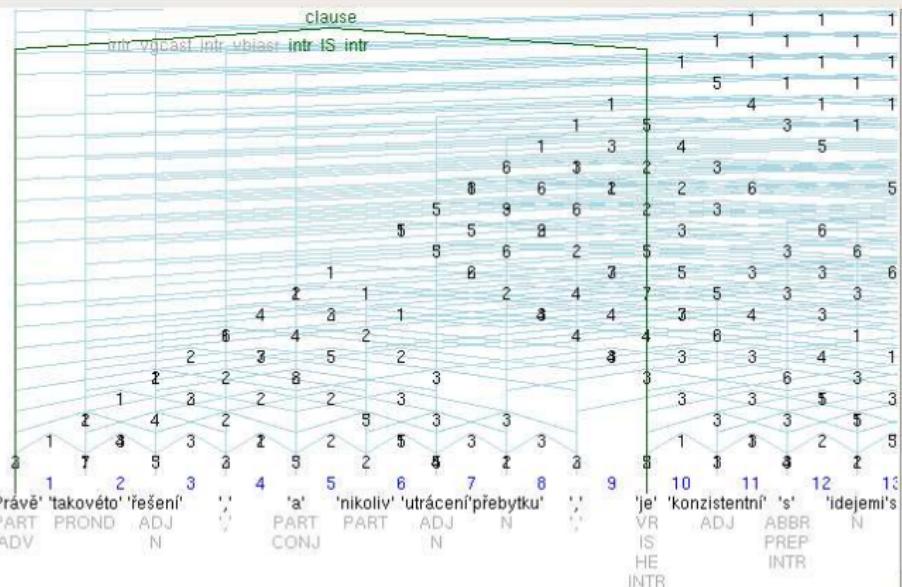
File Select Sort View Closed Ranges Help

< > 0 ... 16 7346 / 7346

418 0 12 clause -> intr vgca
 419 0 14 clause -> intr vgca
 420 0 13 clause -> intr vgca
 421 0 15 clause -> intr vgca
422 0 10 clause -> intr vgca
 423 0 12 clause -> intr vbia
 424 0 14 clause -> intr vbia
 425 0 13 clause -> intr vbia
 426 0 15 clause -> intr vbia
 427 0 11 clause -> intr vbia

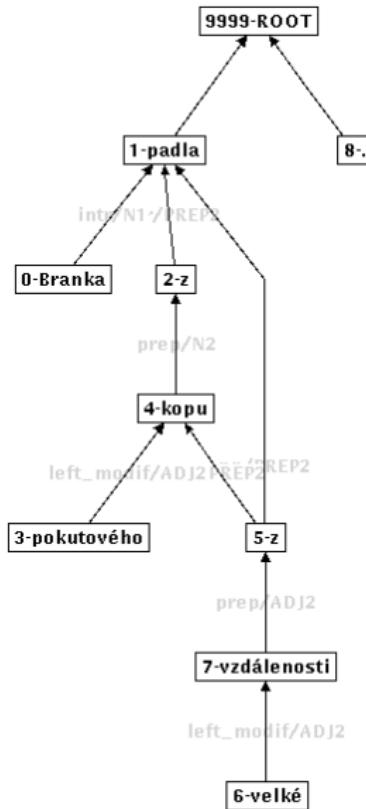
<- >- Fix Edge

->422: (5980,505) 0 10 clause -> intr vgcast intr vbia . intr { IS } intr .
 5980: (5981,7262) 9 10 clause -> intr vgcast intr vbia . intr { IS } intr .
 505: (-1,47)(-1,506) 0 9 intr -> .(inter_list) .

INFO: Closed edges ranges displayed.

Branka padla z pokutového kopu z velké vzdálenosti.

np: Tyto normy se však odlišují nejen v rámci různých národů a států, ale i v rámci sociálních skupin, a tak považují dřívější pojetí za dosti široké a nedostačující.

[0-2) Tyto normy

[2-3) se

[6-12) v rámci různých národů a států

[15-19) v rámci sociálních skupin

[23-30) dřívější pojetí za dosti široké a nedostačující

vp: Kdybych to byl býval věděl, byl bych sem nechodil.

[0-5): byl býval věděl

[6-10): byl bych nechodil

clause: Muž, který stojí u cesty, vede kolo.

[0-9): Muž , , vede kolo

[2-6): který stojí u cesty

slovo	před	po
Na	k7{c4, c6}	k7c6
krásné	k2eA{gFnPcl1, gFnPc4d1, gFnPc5d1, gFnSc2d1, gFnSc3d1, gFnSc6d1, gInPcl1, gInPc4d1, gInPc5d1, gInScl1wH, gInSc4d1wH, gInSc5d1wH, gMnPc4d1, gMnScl1wH, gMnSc5d1wH, gNnScl1, gNnSc4d1, gNnSc5d1}	k2eAgFnSc6d1
dłouhé	k2eA{gFnPcl1, gFnPc4d1, gFnPc5d1, gFnSc2d1, gFnSc3d1, gFnSc6d1, gInPcl1, gInPc4d1, gInPc5d1, gInScl1wH, gInSc4d1wH, gInSc5d1wH, gMnPc4d1, gMnScl1wH, gMnSc5d1wH, gNnScl1, gNnSc4d1, gNnSc5d1}	k2eAgFnSc6d1
ulici	klgFnSc3, klgFnSc4, klgFnSc6	klgFnSc6
stálo	k5eAalmAgNnSalrD	kSeApNnStMmPal
moderní	k2eA{gFnPcl1, gFnPc4d1, gFnPc5d1, gFnScl1, gFnSc2d1, gFnSc3d1, gFnSc4d1, gFnSc5d1, gFnSc6d1, gFnSc7d1, gInPcl1, gInPc4d1, gInPc5d1, gInScl1, gInSc4d1, gInSc5d1, gMnPcl1, gMnPc4d1, gMnPc5d1, gMnScl1, gMnSc5d1, gNnPcl1, gNnPc4d1, gNnPc5d1, gNnScl1, gNnSc4d1, gNnSc5d1}	k2eAgNnScl1, k2eAgNnSc4d1, k2eAgNnSc5d1
nablýskané	k2eA{gFnPcl1rD, gFnPc4d1rD, gFnPc5d1rD, gFnSc2d1rD, gFnSc3d1rD, gFnSc6d1rD, gInPcl1rD, gInPc4d1rD, gInPc5d1rD, gInScl1wHrD, gInSc4d1wHrD, gInSc5d1wHrD, gMnPc4d1rD, gMnPc5d1wHrD, gMnSc5d1wHrD, gNnScl1rD, gNnSc4d1rD, gNnSc5d1rD}	k2eAgNnScl1, k2eAgNnSc4d1, k2eAgNnSc5d1
auto	klgNnScl, klgNnSc4, klgNnSc5	klgNnScl, klgNnSc4, klgNnSc5

Systém synt – příklad logické analýzy

vyhodnocení **rule_schema** pro **np** 'pečené kuře'

```
4, 6, -npn1 -> . left_modif np .: k1gNnSc145
agree_case_number_gender_and_propagate OK
rule_schema: 2 nterms, 'lwtx(awtx(#1) and awtx(#2))'
And constrs, Abstr and Exi vars are just gathered
1 (1x1) constructions:
```

$$\lambda w_2 \lambda t_3 \lambda x_4 ([\mathbf{pečený}_{w_2 t_3}, x_4] \wedge [\mathbf{kuře}_{w_2 t_3}, x_4]) \dots (\text{oř})_{\tau \omega}$$

And constrs: none added

Exi vars: none added

Systém synt – příklad logické analýzy – pokrač.

vyhodnocení **verb_rule_schema** pro celou **clause**

verb_rule_schema: 3 groups

no acceptable subject found: supplying an inexplicit one

inexplicit subject: k3xPgMnSc1,k3xPgInSc1: *On*...

Clause valency list: jist <v>#1:(1)hA-#2:(2)hPTc1, ...

Verb valency list: jist <v>#2:hH-#1:hPTc4ti

Matched valency list: jist <v>#2:(1)hH-#1:(2)hPTc4ti

time span: $\lambda t_{12} \mathbf{dnes}_{tt_{12}} \dots (o\tau)$

frequency: **Onc**...((o(o τ)) π) $_\omega$

verbal object: $x_{15} \dots (o(o\pi)(o\pi))$

present tense clause:

$\lambda w_{17} \lambda t_{18} (\exists i_{10}) (\exists x_{15}) (\exists i_{16}) ([\mathbf{Does}_{w_{17}t_{18}}, On, [\mathbf{Imp}_{w_{17}}, x_{15}]] \wedge [\mathbf{večeře}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}]) \wedge [\mathbf{pečený}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge [\mathbf{kuře}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge x_{15} =$
 $[\mathbf{jist}, i_{16}]_{w_{17}} \wedge [[\mathbf{k}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}]_{w_{17}}, x_{15}]) \dots \pi$

clause:

$\lambda w_{19} \lambda t_{20} [\mathbf{P}_{t_{20}}, [\mathbf{Onc}_{w_{19}}, \lambda w_{17} \lambda t_{18} (\exists i_{10}) (\exists x_{15}) (\exists i_{16}) ([\mathbf{Does}_{w_{17}t_{18}}, On, [\mathbf{Imp}_{w_{17}}, x_{15}]] \wedge [\mathbf{večeře}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}] \wedge [\mathbf{pečený}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge [\mathbf{kuře}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge x_{15} =$
 $[\mathbf{jist}, i_{16}]_{w_{17}} \wedge [[\mathbf{k}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}]_{w_{17}}, x_{15}])], \lambda t_{12} \mathbf{dnes}_{tt_{12}}] \dots \pi$